

METODICKÉ POZNÁMKY

Od 1. května 2004 se veškeré údaje týkají občanů České republiky a cizinců s trvalým pobytem v České republice, občanů třetích zemí s přechodným pobytem na území České republiky na základě dlouhodobého víza (nad 90 dnů) nebo povolení k dlouhodobému pobytu, občanů zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a jejich rodinných příslušníků s hlášeným přechodným pobytem na území České republiky a cizinců s platným azylem v České republice.

Do roku 2000 se údaje týkaly pouze obyvatel s trvalým bydlištěm v České republice (bez ohledu na jejich státní občanství), od roku 2001 v návaznosti na Sčítání lidu, domů a bytů 2001 nově i cizinců s vízy k pobytu nad 90 dnů a cizinců s azylem.

Údaje zohledňují i události (sňatky, narození a úmrtí) českých občanů s trvalým pobytem na území ČR, ke kterým došlo v cizině, a byly zaregistrovány v ČR v termínu, který umožňuje jejich zařazení do statistiky.

Veškeré územní členění odpovídá stavu platnému k 1. 1. daného roku.

Ve všech tabulkách se věkem (v letech, měsících, týdnech, dnech) rozumí dokončený věk.

Počet a pohyb obyvatel České republiky v letech 1919–2020

Retrospektivní přehled počtu a pohybu obyvatel se vztahuje k územnímu vymezení České republiky platnému v posledním uvedeném roce. Údaje o demografických událostech vždy vychází z legislativy platné v daném roce. Definice jednotlivých událostí se přitom v čase měnily.

Do počtu sňatků jsou zahrnuty jak občanské, tak církevní sňatky (před rokem 1950 a od 1. 7. 1992). V období před rokem 1950 jsou mezi rozvody zahrnuty pouze rozluky manželství, které podle tehdy existující právní normy odpovídaly rozvodům v dnešním slova smyslu.

V letech 1949, 1953, 1965, 1988 (k 1. 3.) a 2012 (k 1. 4.) došlo ke změně definice narozeného dítěte (živě, mrtvě). Statistika potratů je v ČR vedena od roku 1953, podrobná statistika podle všech druhů potratů od roku 1958 v souvislosti s účinností zákona č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství. V letech 1965, 1988 (k 1. 3.) a 2012 (k 1. 4.) došlo ke změně definice potratu. V období 1958–1986 nebyla v potratech evidována ukončení mimoděložního těhotenství, v roce 1987 byla zahrnuta do kategorie „ostatní“, v letech 1988–1991 mezi umělá přerušení těhotenství (UPT).

Do roku 1929 byl zjišťován místo počtu zemřelých do 28 dnů počet zemřelých do 1 měsíce.

Od roku 1950 je do zahraničního stěhování zařazeno i stěhování se Slovenskou republikou. Až od 1. 7. 1954 je v zahraničním stěhování České republiky evidováno stěhování všech osob (včetně cizinců) s místem trvalého pobytu v České republice (do té doby pouze československých státních občanů).

A. Počet a pohyb obyvatel

Městy jsou všechny obce, které měly k 1. 1. 2020 statut města, tj. působil v nich městský nebo magistrátní úřad (607 včetně Prahy).

B. Sňatky

S výjimkou tabulky B.02 jsou všechny ostatní tabulky v případě územního členění tříděny podle místa pobytu ženicha.

C. Rozvody

Údaje o rozvodech přebírá ČSÚ od Ministerstva spravedlnosti ČR. Rozvody jsou územně tříděny podle posledního společného bydliště manželů.

D. Narození

V současné době je v české legislativě definice vitality narozeného dítěte uvedena, spolu se všemi případy potratu, v pokynech k vyplnění Listu o prohlídce zemřelého (ve vyhlášce č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého, ve znění pozdějších předpisů), a to pro potřeby vyplnění tohoto listu. Pro rozlišení živě a mrtvě narozených dětí ČSÚ vychází z toho, co je uvedeno v položce vitality na Hlášení o narození, dodržení definice se (stejně jako u ostatních hlášení demografických údajů) předpokládá.

Pořadí dítěte je zjišťováno pouze u živě narozených dětí a ze živě narozených dětí (v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1260/2013 o evropské demografické statistice).

E. Potraty

Data o potratech ČSÚ přebírá od Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR). Beze změny jsou převzaty také související číselníky (podrobnější číselník rodinného stavu a vzdělání ženy).

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, platný od 1. 4. 2012, definuje plod po potratu jako plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů.

Potratem se rozumí též ukončení mimoděložního těhotenství anebo umělé přerušení těhotenství (UPT) provedené podle zvláštních předpisů.

F. Zemřelí

Prvotním dokladem pro vyplnění Hlášení o úmrtí matričními úřady je List o prohlídce zemřelého (LPZ), část A. Jeho vzor je dán vyhláškou č. 297/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Z ní byly do hlášení převzaty rozšířené číselníky rodinného stavu a vzdělání.

G. Zemřelí podle příčin smrti

Příčina smrti je kódována dle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění 10. decenální revize (MKN-10) a následných aktualizací, vydávaných Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Posledními (v ČR) implementovanými aktualizacemi jsou ty, které vstoupily v platnost 1. 1. 2018. Počátkem roku 2020 došlo navíc k aktualizaci MKN-10 v souvislosti s výskytem nového onemocnění COVID-19 způsobeného SARS-CoV-2 virem, kterému byl přiřazen kód U07 z kapitoly XXII. Kódy pro speciální účely. Výběr základní příčiny smrti se provádí programem IRIS.

Počet zemřelých na příčiny z XIX. kapitoly MKN-10 je shodný s počtem zemřelých na příčiny kapitoly XX., neboť jde o dvojí třídění zemřelých v důsledku vnějších příčin. V XIX. kapitole (tab. G.05) jsou zemřelí klasifikováni dle základní příčiny smrti, kdežto v kapitole XX. (tab. G.06) dle mechanismu smrti.

H. Stěhování

Objem stěhování za vyšší územní jednotku je definován jako součet objemu stěhování za nižší územní celky plus stěhování mezi nižšími územními celky. Obrat stěhování je definován jako úhrn přistěhování a vystěhování v dané územní jednotce. Do případů vnitřního stěhování není zahrnuto stěhování mezi urbanistickými obvody Prahy.

I. Bilance obyvatel a analytické ukazatele

Střední stav obyvatel podle pohlaví a věku je v případě výpočtu ukazatelů v členění „venkov – město“ průměrem počátečního a koncového stavu obyvatel daného pohlaví a věku.



UKAZATELE

Všechny ukazatele obsažené v publikaci se týkají jednoho kalendářního roku. Při jejich výpočtu se vždy vychází z demografických událostí či počtu obyvatel za stejný kalendářní rok. Počtem obyvatel pro výpočet měř se rozumí střední stav obyvatel, který je definován jako stav k 1. 7. daného roku vycházející z bilance pohybu obyvatel daného území od počátku roku do konce června.

Mrtvorozenost

Poměr počtu mrtvě narozených dětí k počtu všech narozených dětí (zde na 1 000 narozených).

Kojenecká úmrtnost

Poměr počtu dětí zemřelých před dosažením věku 1 roku k počtu živě narozených dětí ve stejném období (zde na 1 000 živě narozených).

Novorozenecká úmrtnost

Poměr počtu dětí zemřelých před dosažením věku 28 dnů k počtu živě narozených dětí ve stejném období (zde na 1 000 živě narozených).

Perinatální úmrtnost

Poměr počtu mrtvě narozených dětí a dětí zemřelých před dosažením věku 7 dnů k počtu všech narozených dětí ve stejném období (zde na 1 000 narozených).

Míra plodnosti podle věku (f_x)

Počet živě narozených dětí ženám v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 žen středního stavu v daném věku (věkové skupině). Z rozložení měř plodnosti podle věku vychází **průměrný věk žen při narození dítěte**.

Úhrnná plodnost (úp) (součet měř plodnosti podle jednotek věku)

Průměrný počet živě narozených dětí, které by se narodily jedné ženě za předpokladu, že by míry plodnosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{úp} = \sum_{15}^{49} f_x = \sum_{15}^{49} \frac{N_x^v}{P_x^{\check{z}}}$$

Hrubá míra reprodukce (hmr)

Průměrný počet živě narozených dcer, které by se narodily jedné ženě za předpokladu, že by míry plodnosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{hmr} = \sum_{15}^{49} f_x^{\check{z}} = \sum_{15}^{49} \frac{N_x^{v,\check{z}}}{P_x^{\check{z}}}$$

Čistá míra reprodukce (čmr)

Průměrný počet živě narozených dcer, které by se narodily jedné ženě a dožily se věku své matky v době porodu za předpokladu, že by míry plodnosti a úmrtnosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{čmr} = \sum_{15}^{49} \left(f_x^{\check{z}} \cdot \frac{L_x^{\check{z}}}{100000} \right)$$

Míra potratovosti podle věku (po_x)

Počet potratů žen v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 žen středního stavu v daném věku (věkové skupině). Z rozložení měr potratovosti podle věku vychází **průměrný věk žen při potratu**.

Úhrnná potratovost (úpo) (součet měr potratovosti podle jednotek věku)

Průměrný počet potratů, které by připadly na jednu ženu za předpokladu, že by míry potratovosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{úpo} = \sum_{15}^{49} po_x = \sum_{15}^{49} \frac{A_x}{P_x^z}$$

Míra indukované potratovosti podle věku (po_x^i)

Počet indukovaných potratů nebo-li umělých přerušení těhotenství (UPT) žen v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 žen středního stavu v daném věku (věkové skupině). Z rozložení měr indukované potratovosti podle věku vychází **průměrný věk žen při indukovaném potratu**.

Úhrnná indukovaná potratovost (úpoⁱ) (součet měr indukované potratovosti podle jednotek věku)

Průměrný počet indukovaných potratů, který by připadl na jednu ženu za předpokladu, že by míry indukované potratovosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{úpo}^i = \sum_{15}^{49} po_x^i = \sum_{15}^{49} \frac{UPT_x}{P_x^z}$$

Míra ukončených těhotenství podle věku

Počet ukončených těhotenství žen (součet živě i mrtvě narozených dětí a všech potratů) v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 žen středního stavu v daném věku (věkové skupině). Z rozložení měr ukončených těhotenství podle věku vychází **průměrný věk žen při ukončení těhotenství**.

Úhrnná míra ukončených těhotenství (úmut) (součet měr ukončených těhotenství podle jednotek věku)

Průměrný počet ukončených těhotenství, které by připadly na jednu ženu za předpokladu, že by míry ukončených těhotenství podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné.

$$\text{úmut} = \sum_{15}^{49} \frac{A_x + N_x^v + N_x^d}{P_x^z}$$

Míra úmrtnosti podle pohlaví a věku

Počet zemřelých osob určitého pohlaví v určitém věku (věkové skupině) na 1 000 osob středního stavu daného pohlaví a věku (věkové skupiny).

$$m_x = \frac{D_x}{P_x}$$



JEDNOVÝCHODNÉ TABULKY SŇATEČNOSTI SVOBODNÝCH

Tabulky jsou počítány z II. hlavních souborů událostí. Datovou základnu tvoří bilance obyvatelstva podle pohlaví, věku (x), resp. roku narození, a rodinného stavu – počet obyvatel k 1. 1. daného roku (P^s – počet svobodných) – a počet demografických událostí svobodných (S^s – sňatek, D^s – úmrtí, E^s – emigrace, I^s – imigrace) během daného roku. Tabulky jsou počítány odděleně pro muže a ženy. Analyzovány jsou události pro věk 15 až 49 let. Věkem x je rozuměn věk na počátku daného roku.

Vstupní charakteristikou tabulek je **pravděpodobnost** svobodné osoby daného pohlaví ve věku x (k 1. 1.) **uzavřít** během roku **sňatek** (q_x^m):

$$q_x^m = \frac{zS^s}{P_x^s - 0,5 \cdot zD^s - 0,5 \cdot zE^s + 0,5 \cdot zI^s}$$

Tabulkový počet svobodných (l_x^m) – tabulkový počet svobodných osob daného pohlaví ve věku x ; kořen tabulky (l_{15}) zvolen 100 000.

$$l_{x+1}^m = l_x^m - d_x^m \quad l_{50}^m = l_{49}^m - 0,5 \cdot d_{49}^m$$

Tabulkový počet sňatků (d_x^m) – tabulkový počet sňatků svobodných osob daného pohlaví v průběhu roku (věk x – věk na počátku roku).

$$d_x^m = l_x^m \cdot q_x^m$$

Výstupní charakteristikou tabulek je tabulkový počet svobodných v přesném věku 50 let (l_{50}), resp. podíl osob (z počátečních 100 000), jež by za předpokladu zachování úrovně sňatečnosti svobodných podle věku v daném roce uzavřely do svých 50. narozenin manželství.

Tabulková prvosňatečnost:

$$ús^s = 1 - \frac{l_{50}^s}{l_{15}^s}$$

Průměrný věk při prvním sňatku je počítán z rozložení tabulkové funkce d_x^m :

$$\bar{x}^s = \frac{\sum_{15}^{49} (x+1) \cdot d_x^m}{\sum_{15}^{49} d_x^m}$$

PODROBNÉ ÚMRTNOSTNÍ TABULKY

Úmrtnostní tabulky jsou založeny na III. hlavních souborech demografických událostí. Vstupní pravděpodobnosti úmrtí jsou vypočteny nepřímou metodou, tj. odvozeny z pozorovaných specifických měř úmrtnosti. Tabulky jsou podrobné, tj. s jednoletým věkovým intervalem, s nejvyšším věkovým intervalem 105 a více let. Jsou počítány odděleně pro muže a ženy.

Ukazatele úmrtnostních tabulek

Počet zemřelých (D_x) uvádí absolutní počet zemřelých ve věku x během daného období.

Počet obyvatel (P_x) uvádí střední stav obyvatel ve věku x .

Pravděpodobnost úmrtí (q_x) vyjadřuje pravděpodobnost, že osoba dožívající se přesného věku x let v daném období (tj. před dosažením věku $x + 1$) zemře:

$$q_x = \frac{m_x}{1 + (1 - a_x) \cdot m_x}$$

kde m_x označuje míru úmrtnosti v daném věku a parametr a_x vyčísluje průměrný počet člověkoroků prožitých v daném věkovém intervalu zemřelými jedinci.

Tabulkový počet dožívajících (l_x) je hypotetický počet osob, které se dožijí věku x let ze 100 000 živě narozených (kořen tabulky $l_0 = 100\,000$) při zachování řádu úmrtnosti sledovaného období:

$$l_{x+1} = l_x \cdot (1 - q_x)$$

Tabulkový počet zemřelých (d_x) vyjadřuje hypotetický počet zemřelých osob v dokončeném věku x let; je počítán jako rozdíl dvou po sobě jdoucích tabulkových počtů dožívajících:

$$d_x = l_x - l_{x+1}$$

Tabulkový počet žijících (L_x) je hypotetický počet člověkoroků prožitých mezi přesnými věky x a $x + 1$:

$$L_x = l_x - (1 - a_x) \cdot d_x$$

Pomocný ukazatel (T_x) vyjadřuje počet let života, které má tabulková populace (nikoliv jednotlivec) v daném věku x ještě před sebou, a je dán kumulací počtu žijících L_x od věku x do nejvyššího věku tabulky:

$$T_x = \sum_x^{105+} L_x$$

Střední délka života neboli naděje dožití (e_x) udává průměrný počet let, který prožije právě x -letá osoba při zachování úmrtnostních poměrů v jednotlivých věcích daného roku. Jedná se o syntetický ukazatel, který odráží úmrtnostní poměry ve všech věkových kategoriích.

$$e_x = \frac{T_x}{l_x}$$

